

leirillä, että parisuhteen muutosprosessi oli heille välttämätön. Ylikuorimittuneesta elämästä tuli päästä kevennettyyn elämäkokonaisuuteen. Vuorovaikutus puolisoitten välillä vaati kehittämistä ja puolisoitten parisuhteeseen liittyviä odotuksia tuli sovittaa yhteen. Vääränlaisista roolimalleista tuli päästä. Rinnakkaisuhteet tuli lopettaa, jotta luottamusuhde pääsi jälleen rakentumaan. Avioliittoleiri ja siihen sisältyvä vertaistuki auttoivat tässä muutosprosessissa. Uudistuneista parisuhteista ei toki tullut täydellisiä, mutta niistä tuli riittävän hyviä, jotta parisuhde-elämä tuntui taas merkitykselliseltä ja mielekkäältä. Oman parisuhteen eheytyminen herättää usein motivaation auttaa muita, joilla on perhe-elämässä ongelmia.

Ranssi-Matikainen on työskennellyt toimittajana. Se näkyy myönteisellä tavalla hänen tutkimuksessaan. Teksti etenee jouhevasti ja tutkimusta on miellyttävä lukea. Tekstissä on myös pieni kaunokirjallinen vivahde, mutta se ei murena tieteellisen tekstin luonnetta. Ranssi-Matikainen on itse ollut monella tavalla mukana HNMKY:n avioliittoleiritöinnässä. Tätä hän käsittelee asianmukaisesti myös tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa.

Tarkasteltava väitöskirja on miellyttävä lukukokemus kaikille perhe-elämän kysymyksistä kiinnostuneille eikä sen lukeminen vaadi akateemista koulutusta. Erityisen mielenkiintoisia ovat tutkimuksessa olevat lukuisat haastattelukatkelmat. Niissä tulee esille vahvasti parisuhteen ongelmien kirjo, mutta myös vaikeuksista selviytymisen todellisuus. Tutkimus antaa toivoa kaikille parisuhdeongelmiensa kanssa kamppaileville.

Ranssi-Matikaisen väitöskirjan rinnalla suosittelen tutustumaan Anneli Kimpimäen (2002) Lapin yliopiston kasvatus-tieteelliseen väitöskirjaan *Puolison rinnakkaisuhteen paljastuminen, äkillinen ero ja intimitteettiloukkaus*. Kimpimäki väitteli Ranssi-Matikaisen kanssa samana syksynä siitä, miten uskotto-

muus rikkoo parisuhteen lopullisesti. Uskottomuus on kutakuinkin aina suuri kriisi parisuhteessa. Usein toisen puolison rinnakkaisuus johtaa Kimpimäen tutkimusasetelman mukaiseen tilanteeseen: parisuhteen päättymiseen. Aina näin ei kuitenkaan käy, kuten Ranssi-Matikaisen väitöskirja mielenkiintoisella tavalla paljastaa.

JOUKO KIISKI
DOS., JOENSUU

RENÉ GOTHÓNI
Words Matter:
Hermeneutics in the Study
of Religions. Religions and
Discourse 52. New York:
Peter Lang 2011. 234 s.

Helsingin yliopiston uskontotieteen professori René Gothóni on pohtinut tieteenalansa metodisia ja tieteenfilosofisia kysymyksiä vuosikymmenien ajan sekä opetustyönsään että kirjoituksissaan. Teoksen *Words Matter* taustalla on lisäksi hänen pitkäaikainen kenttätyönsä Sri Lankalla ja Kreikan Athos-saaren munkkiyhteisön parissa. Kirjan kirjoittamisen motiivina on ollut kognitiivisen uskontotieteen nousun nostattama keskustelu. Gothóni kysyy, miten uskontotieteessä voidaan päästä itselle vieraan uskonnon ja sen harjoittajien mahdollisimman autenttiseen ymmärtämiseen. Hän kritisoi uskontojen tutkimuksen sellittävä ja luonnontieteellistävä linjaa, siis luonnontieteellisen tutkimusotteen jäljittelyä. Metodi on tässä yhteydessä ymmärrettävä laajasti siten, että se kattaa myös kaikki ne teoreettiset linssit, joilla tutkittavaa ilmiötä lähestytään ja joiden kautta sitä analysoidaan. Gothónin agenda on samantapainen kuin Mircea Eliaden, mutta hän näyttää perustelevan sen yksilöidymmin ja tieteenfilosofisesti pätevämmiin.

Luonnontieteen metodeilla tehdyn tutkimuksen eksaktius perus-

tuu tunnustettuihin tai todistettuihin lainalaisuuksiin sekä oikein suoritettuihin operaatioihin. Jos tutkimusasetelma on oikein laadittu ja tutkimusprosessi metodisesti oikein toteutettu, tulokset ovat vääjäämättömät ja siten objektiiviset, että kuka tahansa samoista lähtökohdista ja samoilla metodeilla päätyisi samoihin tuloksiin. Mikä olennaisinta, tutkija voi pysyä täysin ulkopuolisena ja tutkia kohdettaan etäisyyden päästä. Inhimillisten elämänilmiöitten tutkimuksessa etäisyyden pitäminen ei yleensä ole mahdollista, eikä ainakaan silloin, kun tutkitaan ihmisten ilmiöille – kuten uskonnolle – antamia merkityksiä. Jo pelkästään se, että tutkimus tapahtuu jaetun symbolijärjestelmän, kielen, välityksellä, tekee etäisyyden pitämisen absoluuttisesti mahdottomaksi. Olemme aina osa tutkimuskenttää. Tässä suhteessa ei myöskään ole esitettävissä universaaleja lainalaisuuksia. Sen sijaan esimerkiksi uskonnon tutkimuksessa voidaan käyttää erilaisia metodeja, ja niitä voidaan käyttää joko oikein tai väärin.

Suosittelemaansa uskontotieteellistä tai yleisemmin humanistista tutkimusotetta Gothóni vertaa soittamiseen ja musiikin ”ymmärtämiseen”. Hyväksi soittajaksi tulee vain sitkeästi harjoittelemalla ja hyviä muusikoita kuuntelemalla. Virtuoosiksi ei kouluttauduta teknisin koulumetodein. Musiikki vaatii korvaa, ja sitä joko on tai ei ole. Viime kädessä on kysymys käsitteellistämättömästä asiasta, intuitiosta. Herää kaksi kysymystä: Onko uskontotieteilijän oltava uskonnollinen päästäkseen aitoihin tuloksiin? Voiko maallikko ymmärtää tämäntyyppisen uskontotieteen tuloksia?

Musiikkivertaus ontuu, sillä uskontotiedettä pitäisi kai pikemmin verrata musiikkitieteeseen. Sitä voi periaatteessa harjoittaa olematta lainkaan musikaalinen, tosin tulokset ehkä jäisivät varsin laihoiksi. Siinä missä musiikkitieteessä on osattava tunnistaa musiikki, on uskon-

totieteessä kyettävä tunnistamaan uskonto. Edelleen, uskontotieteen (osallistuvan) harjoittajan on myös päästävä sisään tutkittavien kokemusmaailmaan ja kyettävä relevantilla tavalla kommunikoiamaan näitten kanssa. Uskonnollisuus on kohdattava niin avoimesti, että tutkija on valmis ottamaan vastaan riskin tutkittaviensa "oikeassa olemisesta". On oltava avoin oppimaan tutkittavilta, mikä edellyttää tasavertaista vuorovaikutusprosessia.

Mitä toiseen kysymykseen tulee, lienee selvää, että asiantuntijan on helppo puhua toiselle asiantuntijalle. Toisaalta samalla tavalla kuin musiikkia voi harjoittaa myös harrastelija, voi maallikkolukija saada uskontotieteen tuloksista jotakin irti. Kysymys on tieteen rakenteellisesta ilmiöstä, joka ilmentää tieteenharjoituksen ammattiluonnetta. Maallikoiden on vielä vaikeampi seurata esimerkiksi fysiikan, matematiikan tai kielitieteen tieteellisiä diskursseja.

Jos torjutaan uskonnontutkimuksen alistaminen luonnontieteiden mallille ja huomioidaan ymmärtävän uskontotieteen tietty intuitiovaraisuus, miten vältetään uskontotieteen luisuminen esteti-soinniksi? Kolmanneksi tieksi nousee hermeneuttisen totuuden tavoittelemisen. Tässä Gothóni tukeutuu pitkälti Hans-Georg Gadameriin, jonka erinomaiseksi asiantuntijaksi hän osoittautuu.

Luonnontieteitten ja niitä jäljittelevien uskonnontutkimuksen metodien tuottaman totuuden eksaktiut-ta – tavoiteltua arvoa – vastaa gothónilaisessa tutkimusotteessa ymmärryksen laajentuminen ja syven-tyminen sekä keskustelun tuottama yhteisymmärrys. Tämä malli mittaa tieteellistä onnistumista pikemmin ymmärrettyinä, jaettuina ja kommunikoituna diskursseina kuin ratkais-tuina ongelmina.

Avainsanaksi tulee "sana", Gada-meria lainaten: "Ymmärrettävä ole-massaolo on kielessä." Ollessaan mu-kana tutkittaviensa todellisuudessa

tutkija omaksuu tutkittaviensa käyt-tämän kielen, sen sanat. Parhaassa tapauksessa hän kokee ymmärtä-vänsä ne ja niitten muodostaman merkitysjärjestelmän. Tämä edellyt-tää kontekstin syvällistä tuntemus-ta. Näin voi saavuttaa tietyn autent-tisen ymmärtämisen tason, joka jat-ko-osallistumisen myötä voi tarken-tua. Saavutettu ymmärrys voidaan sitten kääntää käsitteelliselle kielelle tai olla kääntämättä; voidaan siis liittyä johonkin teoreettiseen jär-jestelmään, jonka kautta tutkittavi-en todellisuutta pelkistetään ja jä-sennetään. Gothóni ymmärtääkseni pitää käsitteellistämisen välttämistä parempana vaihtoehtona ja ym-märtävälle uskontotieteelle ominai-sena. Sanoihin sisältyy intuitiivisia merkityksiä, joita käsite ei enää ta-voita. Nämä intuitiiviset sisällöt voi-vat kuitenkin välittyä ennakkoluu-lottomien ja mielensä erottelukykyä harjoittaneitten tutkijoiden välisissä keskusteluissa.

Käsitteellistäminen tuottaa to-ki teoreettis-metodista tietoa, mut-ta ei tavoita esimerkiksi kauneuden kokemuksia. Jos käsitteellistäminen tietyn koulukunnan kielelle valitaan, on valinta Gothónin mukaan kuiten-kin tehtävä vasta "ymmärtämisen" jälkeen, sillä ymmärtämisen paikka ei ole metodisen tutkimusproses-sin lopussa vaan sen alussa. Ymmär-rettyämme, mistä ilmiössä on kysy-mys, voimme lähestyä sitä erilaisin teoreettis-metodisin keinoin. Me-todin valinta perustuu aina tutkijan ymmärrykseen. Ymmärrys rajoittaa paitsi metodin valintaa myös meto-dia itseään sikäli, että ne rajoittuvat vain ilmiön tietyn aspektin analyysiin. Kaiken uskonnollisuuden läh-tökohtainen tulkitseminen psyko-dynaamisesti olisi jokseenkin ka-peakatseista, mutta tietyissä tapa-uksissa psykodynaaminen tulkinta voi osoittautua kokeilemisen arvoi-seksi ja hedelmälliseksi. Toisaalta uskonnon "alkuperän" löytämises-tä kiinnostuneille tutkijoille esimer-kiksi kognitiivinen viitekehys voi ol-la palkitseva.

Omaksuttuaan kentällä käytet-tävän kielen ja sanat, ja ymmärret-tyään niitten muodostaman merki-tysjärjestelmän tutkija voi nyt kom-munikoida tämän toiselle tutkijalle, joka niin ikään on harjoittanut us-konnollista silmäänsä. Syntyvässä keskustelussa ymmärrys asiasta voi tarkentua. Ennen kaikkea tulkinnan autenttisuus voi lisääntyä jatkokutki-muksissa, joita voidaan harjoittaa jo saavutetun, tarkentuneen ymmär-ryksen varassa. Asiantuntijayhteisö hioo näin hermeneuttista totuut-ta yhä tarkemmaksi, laajemmaksi ja autenttisemmaksi, mutta lopullisek-si se ei tule milloinkaan. Ei ole ongel-maa, joka pitäisi ratkaista, eikä näin ollen myöskään ratkaisuja; on vain ymmärtämisen haasteita ja autenti-temppaa tai vähemmän autenttista ymmärtämistä.

Kirjan pääajatuksia voi tiivistää seuraavasti: uskontotieteen ja yleensä ihmistieteitten ymmärtävä ja osal-listuva lähestymistapa on toinen kuin luonnontieteitten tai niiden metode-ja jäljittelevien selittävien, teorialäh-töisten ja kohdetta etäältä tarkastele-vien uskontotieteellisten lähestymis-tapojen. Uskontotieteellinen lähesty-mistapa ei ole vähemmän arvokas tai vähemmän tiedettä kuin luonnont-ieteellinen, tai päinvastoin. Ymmär-täminen edeltää metodien valintaa kaikissa tapauksissa. Uskonnon mer-kitysten hahmottamisessa ja ymmär-tämisessä vain osallistuva ja ennak-koluuloton läsnäolo voi johtaa tulok-siin. Uskonnollinen kokemus ja us-konnon merkitykset sanoittuvat au-tenttisesti vain alkuperäisten sanojen kautta. Käsitteet edustavat teorialäh-töistä tulkintaa, joten on palattava käsitteistä sanoihin. Sanojen autenti-suuden testaa ja välittää intersub-jektiivisuus niin tutkimustilanteessa kuin tutkimuksen tekijän ja sen luki-jan välisessä ymmärtämisprosessissa.

Gothónin teos on varsin arvokas puheenvuoro uskontotieteen me-todisessa ja teoreettisessa keskuste-lussa. Sen merkittävin ansio on tin-kimätön rehellisyys: Gothóni myön-tää, paikantaa ja eksplikoii intuition

ratkaisevan aseman kaikessa humanistisessa tutkimuksessa. Tämä on eettisesti oikein ja myös ainoa tapa saada keskustelu jatkumaan mielekkäänä.

Words Matter ei avaudu helposti sisällöllisesti tai kielellisesti, ja mielestäni uskontotieteen opinnoissa se soveltuu vasta syventäviin opintoihin. Lukukokemuksen raskautta kuitenkin helpottavat Gothónin esimerkkitapaukset, jotka itessään ovat mielenkiintoisia. Käsitteen ja sanan eroa ilmentää mainiosti Gothónin analyysi pyhiinvaeltajan käsitteestä ja pyhiinvaeltajaa tarkoittavasta sanasta *proskynitis*. ”Pyhiinvaeltajaksi” käsitteellistettynä hukataan sanan välittämät erityiset merkitykset ja ilmiön ymmärtäminen jää puutteelliseksi. Joskus Gothónin esimerkit ovat myös varsin hauskoja. Verrattuaan uskontotieteen harjoitusta musiikin ymmärtämiseen Gothóni toisena esimerkkinä analysoi viininmaistelua: sitä kukaan ei voi kahlita (ainakaan luonnontieteellisin) käsittein ilman, että se vesittyy. Kuten muistan Gothónin aikoinaan luennoilla korostaneen, tieteellisen kirjoittamisen pitää olla myös kirjallisuutta. Tämän tehtävän *Words Matter* täyttää hienosti.

RISTO PULKKINEN,
DOS., HELSINKI

MIKKO HEIMOLA
Religious Rituals and
Social Norms in Making
of Adaptative Systems:
Empirical and Theoretical
Synthesis on Revivals in
19th Century Finland.
Helsinki: University of
Helsinki 2012. 273 s.

Mikko Heimolan väitöskirjatutkimuksen lähtökohdانا on aikaisempi varsin runsas herätysliiketutkimus, jota ovat harrastaneet kirkkohistorian, historian, uskontotieteen ja sosiologian tutkijat. Heimola tarkaste-

lee suomalaisten herätysliikkeitten rituaaleja ja sosiaalisia normeja kalliin signaaloinnin teorian (costly signaling theory) avulla. Näin hän etsii suomalaisiin herätysliikkeisiin uutta näkökulmaa. Erityisesti hän ajattelee, että herätysten ekstaattiset ilmiöt ja tunnepurkaukset voisivat tulla aikaisempaa paremmin ymmärretyiksi.

1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuolella syntyneet herätysliikkeet vastasivat suuriin sosiaalisiin muutoksiin. Murroksen aiheuttivat nopea väestönkasvu ja maatalouden kohdistuneet uudistukset (isojako). Tässä Heimola on yhtä mieltä aikaisemman tutkimuksen kanssa. Lähemmän tarkastelun kohteeksi hän valitsee kolme herätystä: Satakunnan hyppyherätyksen, Kuortaneen herätyksen sekä körttiherätyksen. Vain körttiherätys muodostui pysyväksi herätysliikkeeksi. Tutkimuksen ulkopuolelle tutkija jättää evankelisen ja lestadiolaisen herätysliikkeen, vaikka hän toisinaan tuone mukaan keskusteluun.

Heimolan näkemys on, että kalliit signaaloinnit ja rituaalit luotiin heränneiden erottamiseksi uskottomista. Kalliisiin signaaleihin kuuluivat voimakkaat tunnepurkaukset, rukousasennot, omat rukouskokoukset, pukeutumissäännöt, seksuaalisen pidättäytymisen säännöt, alkoholin nauttimisen ja tupakoinnin kielot. Toisinaan taas jäsenille suotiin suurempia vapauksia kuin uskottomille, mikä koski erityisesti Kuortaneen herätystä ja sen johtajien suuria lupauksia. Heränneiden poikkeava käyttäytyminen johti käräjöintiin, mikä omalta osaltaan vahvisti poikkeavuuden leimaa.

Oikeuspöytäkirjoista on jo aikaisemmin selvitetty heränneiden sosiaalista taustaa: herätysten kantavina voimina olivat talonpojat ja käsityöläiset. Köyhimmät eivät liittyneet herätyksiin. Heimola kysyy, miksi sopeutumisia vaatineet uudistukset ja taloudelliset ongelmat johtivat uskonnolliseen liikehdintään eivätkä sosiaaliseen ja poliittiseen kapinointiin. Herätyksiä luonnehti uskonnol-

linen ahdistus, ajatus siitä että Jumala tarkkaili ja vaati uskoviilta parannuksen tekoja. Samalla heränneet kokivat olevansa epävarmoja tuonpuoleisesta kohtalostaan. Max Weber on liittännyt protestanttien ahdistuksen predestinaatio-oppiin. Voikin ajatella, että kyseinen oppi vaikutti myös suomalaisten herätysliikkeiden tulkintoihin.

Omissa kokouksissaan heränneet erottivat uskovat uskottomista. Ekstaasin avulla mitattiin liikkeeseen pyrkivän rehellistä omistautumista herätykseen. Tunneilmausten käyttö tähän tarkoitukseen on tehokasta, koska tunteiden avulla on vaikea pettää tarkkailijoita. Kun heränneiden ryhmä on vakiinnuttanut asemansa, se voi ryhtyä käsittelemään liikkeen syntyyn johtanutta puutetta. Max Weber jo esitti, miten yhteys protestanttisen etiikan ja kapitalismin hengen välillä syntyi: iankaikkisesta kohtalostaan ahdistuneet protestantit etsivät taloudellisesta menestymisestään merkkejä Jumalan suosiosta.

Kalliin signaaloinnin teorian avulla Heimola pystyy aiempaa paremmin kuvaamaan sitä, miten uskonnollinen ryhmänmuodostus tapahtuu ja miten raja ulkopuolisiin vedetään. Yhteisyys luodaan vastakkainasettelun kautta. Ongelmaksi jää kuitenkin sen näkeminen, milloin ryhmän vaatimukset johtavat toimivan ryhmän muodostumiseen, milloin puolestaan katastrofiin. Kuortaneen herätyksen johtajan lupaukset olivat sen kaltaisia, ettei ryhmällä ollut selviämisen mahdollisuuksia. Samoin kävi Tornionlaakson Korpela-liikkeelle 1930-luvulla. Hieman yllättävästi Heimola tulkitsee lestadiolaisen liikkeen instituution aseman saaneiden liiketuksien johtuvan Lapin pitkistä etäisyyksistä ja köyhyydestä. Se eroaa tässä suhteessa körttiläisyyden tunnepurkauksista vapaasta toiminnasta. Lestadiolaisuus on kuitenkin hajanainen liike ja se on joutunut ratkaisemaan etnisiä ongelmia (saamelaiset, Pohjois-Ruotsin suomalaiset, Pohjanmaan ruot-